

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Кафедра цивільно-правових дисциплін

ЗАТВЕРДЖЕНО
Проректор з навчальної
роботи проф. Гаврилюк С. В.

_____—
« _____ » _____ 2013р.

Проблеми пенсійного забезпечення в Україні

ПРОГРАМА
вибіркової навчальної
дисципліни підготовки
бакалавра
напряму 6.030401 «Правознавство»

Луцьк – 2013

Програма навчальної дисципліни «Проблеми пенсійного забезпечення в Україні»
для студентів напряму підготовки 6.030401 «Правознавство». – 7 червня 2013р. –
с.

Розробник:

старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін

Вознюк Н. І.

Рецензент:

професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
кандидат юридичних наук

Якушев І. М.

Програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри
цивільно-правових дисциплін

протокол № ____ від ____ . ____ . 2013

р.

В. о. завідувача кафедри
цивільно-правових
дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент _____ (Духневич А. В.)

Програма навчальної дисципліни

схвалена науково-методичною комісією юридичного факультету

протокол № ____ від ____ . ____ . 2013 р.

Голова науково-методичної

комісії юридичного факультету _____ (Гусак А. П.)

Програма навчальної дисципліни

схвалена науково-методичною радою

університету протокол № ____ від ____ . 2013 р.

© Вознюк Н. І., 2013р.

Вступ

Особливе місце у сфері соціального захисту населення України займає механізм пенсійного забезпечення. За останні роки в Україні суттєво реформовано солідарну систему та запроваджено недержавне пенсійне забезпечення. Триваюча пенсійна реформа зумовлює багаторівневність та складність структури пенсійної системи, тому вивчення проблемних питань пенсійного забезпечення студентами юридичного факультету є безумовно актуальним. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення врегульовано широкою, внутрішньо узгодженою, але не кодифікованою сукупністю правових норм.

Навчальна дисципліна «Проблеми пенсійного забезпечення в Україні» являє собою систему взаємоузгоджених елементів навчального процесу, які зорієнтовані на вивчення студентами вказаної дисципліни.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є система правових норм у сфері пенсійного забезпечення та правовідносин, які виникають внаслідок регулятивного впливу вказаних норм, а також теоретичні розробки вітчизняних та іноземних вчених-правознавців з основних проблем цього інституту. Також вивчається практика застосування вказаних норм.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Проблеми пенсійного забезпечення в Україні» безпосередньо пов'язана з дисципліною «Право соціального захисту України», а також з іншими навчальними дисциплінами, які були вивчені студентами на 1,2 та 3 курсах, а саме: «Теорія держави і права», «Конституційне право», «Трудове право України», «Адміністративне право», «Кримінальне право», «Міжнародне право» тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких **змістових модулів:**

1. Пенсійна реформа. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.
2. Правове регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій осіб.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є поглиблення теоретичних знань та формування у студентів практичних навичок у сфері пенсійного забезпечення. Практичні навички формуються у студентів через застосування норм

інституту пенсійного забезпечення при виконанні завдань по документальному оформленню права на різні види пенсій та отримання окремих видів пенсій; вирішення ситуаційних задач.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Проблеми пенсійного забезпечення в Україні” є

- оволодіти теоретичним підґрунтям інституту пенсійного забезпечення;
- засвоїти принципи формування та складові елементи системи пенсійного забезпечення;
- оволодіти нормативним матеріалом, застосовуючи для його вивчення здобуті знання з теорії;
- набути базових навичок практичного застосування норм права у безпосередній діяльності державних органів по реалізації конституційних прав громадян.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

теоретичні засади інституту;
систему пенсійного законодавства;
сучасний стан, особливості та основні тенденції розвитку юридичної практики в сфері пенсійного забезпечення;
форми захисту прав громадян щодо пенсійного забезпечення;
основні напрямки вдосконалення чинного пенсійного законодавства;
підстави та порядок застосування юридичної відповідальності за порушення чинного пенсійного законодавства.

вміти :

використовувати у безпосередній діяльності та при подальшому вдосконаленні знань і вмінь у сфері пенсійного забезпечення теоретичні засади вказаного інституту;
аналізувати юридичні факти, які є підставою виникнення, зміни та припинення пенсійних правовідносин;
орієнтуватися в системі чинного законодавства;
тлумачити чинне пенсійне законодавство;
застосовувати норми права щодо пенсійного забезпечення шляхом безпосередньої

правозастосовчої діяльності та складення окремих правових документів;

застосовувати основні форми захисту прав громадян щодо пенсійного забезпечення.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 2,5 кредита ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Пенсійна реформа. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Тема 1. Пенсійна система в Україні: становлення і сучасний стан.

Формування та розвиток пенсійної системи в Україні: історичний аспект. Пенсійна реформа в Україні та її правове забезпечення. Сучасний стан пенсійного забезпечення та запровадження загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Система законодавства, що регулює сферу пенсійного забезпечення, його класифікація.

Теоретичні питання визначення поняття «пенсія». Види пенсійного забезпечення відповідно до чинного законодавства.

Тема 2. Трудовий та страховий стаж у пенсійному забезпеченні

Поняття трудового стажу, його види та значення в пенсійному забезпеченні. Обчислення трудового стажу за раніше чинним законодавством. Докази трудового стажу.

Поняття вислуги років та її значення в пенсійному забезпеченні.

Поняття та визначення страхового стажу після набрання чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Тема 3. Загальні засади пенсійного забезпечення в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Поняття та сутність солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Персоніфікований облік у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Організація і порядок здійснення управління в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Загальні засади призначення, перерахунку та виплати пенсій в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Тема 4. Види та порядок призначення пенсій в солідарній системі

загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. (4 години)

Пенсії за віком в солідарній системі. Загальні умови пенсійного забезпечення за віком. Правове регулювання пільгового пенсійного забезпечення за віком. Розмір пенсій за віком. Підвищення та надбавки до пенсій за віком відповідно до чинного законодавства.

Пенсії по інвалідності в солідарній системі. Умови призначення пенсії по інвалідності.

Особливості обрахування страхового стажу при призначенні пенсій по інвалідності.

Розмір пенсії по інвалідності. Особливості призначення та виплати пенсій по інвалідності.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника в солідарній системі. Умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника. Розмір пенсії у зв'язку з втратою годувальника. Особливості призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

Тема 5. Нормативне забезпечення реформування загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Недержавне пенсійне забезпечення, його структура та правове регулювання в Україні

Перспективи подальшого розвитку та реформування солідарної пенсійної системи.

Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: нормативне регулювання та проблеми впровадження. Пенсійні виплати за рахунок Накопичувального фонду.

Пенсійна реформа та становлення недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Система недержавного пенсійного забезпечення.

Характеристика недержавних пенсійних фондів та основних напрямків їх діяльності.

Правові питання становлення недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Змістовий модуль 2. Правове регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій осіб.

Тема 6. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників органів державної влади та управління.

Поняття та правові ознаки спеціальних пенсій, що передбачені законодавством України.

Особливості пенсійного забезпечення державних службовців. Особливості

пенсійного забезпечення народних депутатів. Особливості пенсійного забезпечення посадових осіб місцевого самоврядування.

Тема 7. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників правоохоронних органів та військовослужбовців.

Особливості пенсійного забезпечення суддів. Особливості пенсійного забезпечення працівників прокуратури. Особливості пенсійного забезпечення посадових осіб митної служби та державних виконавців.

Особливості пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби.

Тема 8. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників окремих галузей виробництва і транспорту.

Пенсійне забезпечення працівників вугільної промисловості та металургії. Пенсійне забезпечення працівників сільського господарства. Пенсійне забезпечення працівників лісової промисловості та лісового господарства. Пенсійне забезпечення працівників текстильної промисловості. Пенсійне забезпечення працівників залізничного та водного транспорту.

Пенсійне забезпечення працівників цивільної авіації і льотно-випробувального складу.

Пенсійне забезпечення працівників, зайнятих на роботах з особливими умовами праці.

Тема 9. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників невиробничої сфери.

Особливості пенсійного забезпечення наукових та науково-технічних працівників. Пенсійне забезпечення працівників засобів масової інформації. Пенсійне забезпечення працівників закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

Пенсійне забезпечення артистів театральних-концертних та інших видовищних закладів, підприємств і колективів.

Особливості пенсійного забезпечення заслужених майстрів спорту, майстрів спорту міжнародного класу – членів збірних команд України.

Тема 10. Правове регулювання пенсійного забезпечення окремих громадян, що

мають особливий правовий статус. Правове регулювання пенсійного забезпечення в іноземних державах та на міждержавному рівні.

Особливості пенсійного забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Особливості пенсійного забезпечення ветеранів війни і праці.

Пенсії за особливі заслуги перед Україною. Особливості пенсійного забезпечення інших соціальних категорій громадян.

Міжнародні гарантії права на пенсійне забезпечення. Особливості правового регулювання пенсійного забезпечення на міждержавному рівні.

3. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

4. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Діагностика успішності навчання - це з'ясування умов і обставин, у яких протікає процес навчання; отримання чіткого уявлення про причини, які сприяють чи перешкоджають досягненню поставлених завдань.

Основними методами та засобами діагностики успішності навчання при вивченні дисципліни «Проблеми пенсійного забезпечення в Україні» є:

- усне опитування на практичних заняттях;
- участь у дискусіях, наукових конференціях, круглих столах;
- виконання письмових робіт: творчих завдань, задач, тестів, рефератів, тез доповідей, самостійних, контрольних робіт;
- індивідуальні бесіди із студентами з метою аналізу рівня засвоєння матеріалу, який виноситься на самостійне опрацювання;
- залік.

5. Список джерел

Законодавство

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст.141.
2. Про Державний бюджет України на поточний рік.
3. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України . – 2002. – № 38-39. – Ст.. 288.
4. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1788-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10,11.
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року № 16/98 // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 121.
6. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-ІУ // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49-51. – Ст. 376.
7. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року №1057-ІУ // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47-48. – Ст. 372
8. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України . – 1991. – № 53. – Ст. 793.
9. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 19 грудня 1991р. №2001-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 13. – Ст. 178.
10. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 21. – Ст. 252.
11. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1788-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10,11.
12. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 9 квітня 1992 № 2262-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – Ст. 399
13. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 45. – Ст. 425.
14. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України . – 1994. – № 4. – Ст. 18.
15. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року N 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010 р. – № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45. – Ст. 529.
16. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р. № 3723-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490
17. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 24 березня 1998 року № 203/98-ВР // Відомості Верховної Ради України . – 1998 . – № 40-41. – Ст. 249.
18. Про пенсії за особливі заслуги перед Україною: Закон України від 1 червня 2000р. № 1767-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 35. – Ст. 289.
19. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2347.
20. Про статус народного депутата України: Закон України в редакції закону від 22 березня 2001р № 2328- ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 42. –

- Ст.2123; 2002. – № 35. – Ст. 263.
21. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 33. – Ст. 175
  22. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49-51. – Ст. 376.
  23. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України та членів їх сімей: Закон України від 15.06.2004. № 1763-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 36. – Ст. 444.
  24. Про соціальний захист дітей війни: Закон України від 18 листопада 2004 р. № 2195-IV // Урядовий кур'єр. – 2004. – 18 листопада.
  25. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 50. – Ст. 302.
  26. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 1 грудня 1998 № 284-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 2-3. – Ст. 20.
  27. Концепція соціального забезпечення населення України. Схвалена Постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 р. № 3758-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 6. – Ст. 31.
  28. Про Основні напрямки соціальної політики на 1997-2000 р. Указ Президента України від 18.10.1997. № 1166/97 // Урядовий кур'єр. – 1997. – 30 жовтня.
  29. Про Основні напрями соціальної політики до 2004 року. Указ Президента України від 24 травня 2000 року № 717/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 21. – Ст. 858.
  30. Положення про Пенсійний фонд України: Затверджено Затв. Указом Президента України від 06.04.2011 р. № 384/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1223..
  31. Стратегія розвитку пенсійної системи: Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2005 р. № 525-р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 51. – Ст. 3205.
  32. Порядок видачі та зразок свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2000 року № 1306 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 34. – Ст. 1452.
  33. Про затвердження Порядку підтвердження наявності трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.1993 р. // Зібрання постанов Уряду України. – 1993. – № 12. – Ст. 273.
  34. Список № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, зайнятість в яких повний робочий день дає право на пенсію за віком на пільгових умовах: Затв. Пост. Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. № 36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>
  35. Список №2 виробництв, робіт, професій, посад і показників на роботах із шкідливими і важкими умовами праці, зайнятість в яких повний робочий день дає право на пенсію за віком на пільгових умовах: Затв. Пост. Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. № 36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>
  36. Положення про організацію персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 1998 р. № 794 // Офіційний вісник України. –

1998. – № 22. – Ст. 37
37. Про порядок обчислення вислуги років, призначення і виплату пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членам їхніх сімей. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.1992. № 393 // Зібрання постанов Уряду України. – 1992. – № 7. – Ст. 182.
  38. Про пільги щодо обчислення вислуги років військовослужбовцям Збройних Сил України, які брали участь в операціях Миротворчих Сил ООН. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.1993. № 30 // Урядовий кур'єр. – 1993. – №11.
  39. Про надбавки за вислугу років для працівників органів виконавчої влади. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.1993 № 1049 // Урядовий кур'єр. – 1993. – № 183.
  40. Про порядок перерахунку пенсій науковим працівникам державних наукових установ, організацій та науково-педагогічним працівникам державних вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, які вийшли на пенсію до набрання чинності Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 1999 р № 924 // Офіційний вісник України. – 1999. – №22. – Ст.1004.
  41. Перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників державних підприємств, установ, організацій, перебування на яких дає право на призначення пенсій та виплати грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до статті 24 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2001 р. № 1571 // Офіційний Вісник України. – 2001. – №47 . – Ст.2103 .
  42. Порядок обчислення стажу державної служби: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 1994 року // ЗПУУ. – 1994. – № 8. – Ст. 213.
  43. Про затвердження Порядку надання біженцям грошової допомоги та пенсії. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.07.1998 № 1016 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 27. – Ст..1001.
  44. Порядок підтвердження наявності трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1993 р. // Зібрання постанов Уряду України. – 1993. – № 12. – Ст. 273.
  45. Ліцензійні умови провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів: Затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17 серпня 2004 р. № 2080. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 8. – Ст. 471.
  46. Ліцензійні умови провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів: Затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 13 листопада 2003 р. № 118.// Офіційний вісник України. – 2006. – № 8. – Ст. 471.

Література

Основна

1. Бойко М. Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: Навчальний посібник. – [Вид.2-ге, випр. і доп.] / М. Д. Бойко. – К.: Атіка, 2006. – 356 с.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 615 с.
3. Надточій Б. Пенсія в Україні. Коментар Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» / Б. Надточій, Л. Демчук. – К.: Юрінком Інтер, 2006. –

512 с.

4. Оформлення пенсій [текст]: практичний довідник станом на 7 листопада 2012 р. – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 362 с.
5. Пенсійна система України: [Навч. посібн.] – К.: Кондор, 2006. – 336с.
6. Пенсійне забезпечення окремих категорій громадян: законодавство, судова практика / упоряд. В. С. Ковальський, І. С. Примак. – К.: хрінком Інтер, 2011. – 264 с.
7. Право соціального забезпечення: [Навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. / За ред. П. Д. Пилипенка]. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 504 с.
8. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення: [Навч. посіб.]/ Б. І. Сташків. – К.: Знання, 2005. – 405 с.

Додаткова

1. Андрієнко В. Чи є демографічна криза в Україні / В. Андрієнко // Праця і зарплата. – 2005. – листопад. – № 41. – С. 5.
2. Андрієв В. Соціальне страхування: історія, проблеми / В. Андрієв // Соціальний захист. – 1999. – № 2. – С. 43-51.
3. Бандур С.І. Система соціального страхування в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку / С. І. Бандур, О. О. Кучинська // Стоян О.М. Україна: утвердження незалежної держави: 1991 – 2001. – К., 2001.
4. Бевзенко О.В. Становлення та розвиток пенсійного страхування / О. В. Бевзенко // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 111-116.
5. Берданова О. Нормативно-правові аспекти реформування системи соціального захисту населення / О. Берданова // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – 2002. – № 3. – С. 302-306.
6. Березіна С. Пенсійна реформа в Швеції різноманітна як шведський стіл / С. Березіна // Вісник Пенсійного фонду України. – 2002. – № 5-6. – С. 61-67.
7. Білик І. Право на призначення пенсій за віком на пільгових умовах у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / І. Білик // Право України. – 2005. – № 8. – С. 93-95.
8. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. / М. Д. Бойко. – К.: «Олан», 2004. – 312 с.
9. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні: [монографія] / Н. Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 382 с.
10. Болотіна Н. Б. Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза. / Н. Б. Болотіна – К.: Логос, 2001. – 84 с.
11. Болотіна Н.Б. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: окремі правові питання запровадження / Н. Б. Болотіна // Актуальні проблеми держави і права: Зб. Наук. пр. ОНЮА. – Вип. 7. – О., 2000. – С. 94-101.
12. Візніук П. Пенсійне забезпечення військовослужбовців / П. Візніук // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 7. – С. 97-99.
13. Гарасимів Т. З. Принципи права соціального забезпечення України: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. / Т. З. Гарасимів. – Львів, 2002. – 15 с.
14. Грановська В. В. Історія становлення та розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні / В. В. Грановська // Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк., 2009. – С. 384.
15. Григоренко Є. Управління активами: від кількості до якості / Є. Григоренко // Вісник Пенсійного фонду України. Ч. 1. – липень. – 2006. – С. 4-5.
16. Григоренко Є. Управління активами: від кількості до якості / Є. Григоренко // Вісник

- Пенсійного фонду України. Ч.2. – серпень. – 2006. – С.14-16.
17. Грищенко Н.Б. Эволюция форм страховой защиты / Н. Б. Грищенко //Финансы. – 2002. – № 12, – С. 51-55.,
  18. Грудцына Л.Ю., Макаров А.В. Проблемы пенсионной реформы в современной России / Л.Ю. Грудцына, А.В. Макаров // Адвокат [Рос. Изд.]. – 2005. – № 4. – С. 80-89.
  19. Губар О. Є. Організаційні та правові засади соціального страхування в Україні / О. Є. Губар //Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 7-8. – С.155-162.
  20. Губар О. Є. Соціальне страхування у забезпеченні суспільного добробуту / О. Є. Губар // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С.130-137.
  21. Давиденко Е. Захисники Вітчизни потребують захисту / Е. Давиденко //Юридичний вісник України. – 2003. – 27 грудня. – С. 12.
  22. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.mlsp.gov.ua>
  23. Кікіян Т. Страхова пенсійна виплата – чи можна їй надати більш цивілізованого вигляду? / Т. Кікіян //Україна: аспекти праці. – 2002. – № 3. – С. 29-33.
  24. Кінащук Л. Особливості проведення страхування співробітників правоохоронних органів в Україні та закордоном / Л. Кінащук // Підприємство, господарство і право. – 2003. – № 12. – С.27-30.
  25. Кіндратець О. Пенсійна політика в країнах Заходу / О. Кіндратець //Право України – 2004 . – № 3. – С. 132-135.
  26. Колбун В. Росія і Казахстан: різні аспекти реформованої моделі / В. Колбун //Вісник Пенсійного фонду України. – 2002. – № 5-6. – С. 56-60.
  27. Костюк В. Л. Актуальні питання класифікації пенсійних правовідносин у сучасних умовах / В. Л. Костюк, Н. П. Коробенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 7 (45). – С. 85-93.
  28. Костюк Я. Ю. Соціальне страхування як регулятор трудової поведінки працівників / Я. Ю. Костюк //Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 1. – С.93-97.
  29. Котляр Д. Недержавне пенсійне забезпечення в ЄС: корисний досвід та можливі висновки для України / Д. Котляр // Парламент. – № 4. – 2002. – С. 15-32.
  30. Котляр Д. Оподаткування недержавних пенсій / Д. Котляр // Парламент. – № 8. – 2004. – С. 42-50.
  31. Куземська С. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як організаційно-правова форма соціального забезпечення / С. Куземська //Вісник львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С.367-371.
  32. Лесин В. Обмін досвідом у сфері пенсійного реформування / В. Лесин //Людина і праця. – 2004. – № 6. – С. 7-8.
  33. Логачова Л. До питання запровадження єдиного соціального внеску в Україні/ Л. Логачова, Є. Котов, О. Прогнімак // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 6. – С. 13-15.
  34. Логінов О. Перспективи удосконалення системи пенсійного забезпечення військовослужбовців / О. Логінов //Юридична Україна. – 2009. – № 8. – С. 875.
  35. Логінов Олександр Механізм охорони та захисту права військовослужбовців на пенсійне забезпечення / О. Логінов, О. Полянська //Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 7. – С. 79.
  36. Логінов Олександр Правове регулювання нарахування (перерахунку) та призначення пенсій військовослужбовцям Служби безпеки України / О. Логінов, О. Полянська //Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 6. – С. 110.
  37. Луценко Т.О. Спеціальний стаж та його значення в системі пенсійного забезпечення / Т. О. Луценко // Право і безпека. – 2004. – Т.3. – №1. – С. 113-117.
  38. Мак Таггарт Г. Пенсійні системи світу: порівняльний аспект / Г. Мак Таггарт // Людина і праця. – 2004. – № 7. – С. 10-12.

39. Малецький О. Демографія планети / О. Малецький // Вісник Пенсійного фонду України. – 2006. – № 7. – С. 13-15.
40. Матюшко П. Процес вдосконалення системи соціального страхування триває / П. Матюшко // Праця і закон. – 2005. – № 3. – С. 22-24.
41. Мачульская Е. Е. Право социального обеспечения. Учебное пособие./ Е. Е. Мачульская – Москва: Книжный мир, 1999. – 351 с.
42. Мігунова Т. Пенсійні системи за кордоном / Т. Мігунова // Бізнес-консультант. – 2004. – № 5. – С. 19-20.
43. Надточій Б. Соціальне страхування в контексті історії / Б. Надточій // Соціальний захист. – 2003. – № 2. – С. 20-24.
44. Надточій Б. Соціальне страхування у контексті історії / Б. Надточій // Соціальний захист. – 2003. – № 3. – С. 29-33.
45. Ніколаєва Г. Право на пенсію / Г. Ніколаєва // Юридичний вісник України. – 11-17 жовтня. – С. 13.
46. Пазенок А. С. Пенсійне право в контексті системи правового соціального захисту / А. С. Пазенок // Держава і право: Зб. наук. пр. Юрид. і політ. Науки. – 2005. – Вип. 27. – С. 222-229.
47. Панасюк О.І. Про розвиток недержавного соціального забезпечення / О. І. Панасюк, М. О. Юрков // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 1. – С. 59-66.
48. Папієв М. Міжнародний досвід реформування пенсійного забезпечення / М. Папієв // Українські аспекти праці. – 2004. – № 1. – С. 3-11.
49. Пенсійна реформа в Азербайджані // Вісник Пенсійного фонду України. – червень. – 2006. – С. 12-13.
50. Пенсійне забезпечення в Україні законодавство та судова практика // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2003. – № 11.
51. Податкові пільги в системі недержавного пенсійного забезпечення // Вісник Пенсійного фонду України. – квітень. – 2006. – С. 12-13.
52. Поліщук В.О. Недержавне пенсійне забезпечення: проблеми пенсійного регулювання / В. О. Поліщук // Актуальні проблеми держави і права: збірн. наук. праць. – О., 2002. – Вип. 16. – С. 551-555.
53. Право социального обеспечения: Конспект лекций / [Авт-сот. А.П. Толмачев]. – М.: Приор-издат, 2003. – 176 с.
54. Прийменко О. Правове регулювання процедури підтвердження факту утриманства при призначенні пенсії у зв'язку з втратою годувальника / О. Прийменко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 8. – С. 121
55. Прилипко С. Право на пенсійне забезпечення та його реалізація в умовах ринкової економіки / С. Прилипко // Право України. – 2003. – № 2. – С. 45-48.
56. Прилипко С. М. Пенсійне страхування в Україні / С. Прилипко // Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – Х., 2001. – Вип. 51. – С. 170-171.
57. Сандлер Д. Проблеми і перспективи становлення сучасної системи пенсійного забезпечення в Російській Федерації та Україні / Д. Сандлер // Україна: аспекти праці. – № 7. – 2005. – С. 10-13.
58. Сивак С. Пенсійне страхування та пенсійна реформа: теоретичні основи / С. Сивак // Право України. – 1999. – № 10. – С. 61-63.
59. Сивак С.М. Організаційно-правові основи недержавного пенсійного забезпечення / С. Сивак // Право України. – 1999. – № 1. – С. 119-121.
60. Синчук С. М. Принцип вільної участі суб'єктів в системі недержавного пенсійного страхування / С. М. Синчук // Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк., 2009. – С.

61. Синчук С. М., Бурак В. Я. Право соціального забезпечення України/ С. М. Синчук, В. Я. Бурак. – К.: Знання, 2006. – 318 с.
62. Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні. Курс лекцій. / І. М. Сирота. – К.: Юрінком Інтер, 1998.
63. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні. / І. М. Сирота. – Х.: «Одіссей», 2007. – 408 с.
64. Скоробагатько А. В. Правовідношення з пенсійного забезпечення наукових (науково-педагогічних) кадрів / А. В. Скоробагатько //Держава і право: Зб. наук. пр. Юрид. і політ. Науки. – 2008. – № 40. - С. 283
65. Скоробагатько А. В. Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників.- Автореферат дис. на здобуття нау. Ступеня канд. Юрид. наук. / А. В. Скоробагатько – О., 2004. – 19 с.
66. Сташків Б. І. Право соціального обслуговування: Навч. посіб./ Б. І. Сташків. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
67. Сташків Б. І. Юридичні факти в праві соціального забезпечення: Монографія / Б.І. Сташків. – Чернігів: Деснянська правда, 2008. – 260 с.
68. Стожок Л. Напрями вдосконалення системи державного пенсійного страхування в Україні / Л. Стожок // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 1. – С. 13-18.
69. Сулейманова Г. В. Право соціального забезпечення./ Г. В. Сулейманова. – М.: Издательсько-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2006. – 464 с.
70. Таггарт М. Пенсійна реформа у постсоціалістичних країнах / М. Таггарт //Соціальна політика і соціальна робота.. – 2001. – № 1. – С. 19-26.
71. Татаренко Г. Моделі соціального страхування в контексті історії / Г. Татаренко //Підприємство, господарство і право. – 2004. – № 7.
72. Татаренко Г. Пенсионные схемы как базовый элемент организации негосударственного пенсионного обеспечения / Г. Татаренко //Підприємництво, господарство і право. – жовтень. – 2004. – С. 107-110.
73. Ткач А. Негосударственное пенсионное обеспечение: комментарии специалиста / А. Ткач //Отдел кадров. – №18. – 2003. – С. 7-11.
74. Ткач А. Пенсионная програма підприємства: цель, задачи, разработка, пути реализации / А. Ткач //Отдел кадров. – 2003. – № 16. – С. 2-3.
75. Трофимова Т. Пенсійна реформа: вітчизняні проблеми та зарубіжний досвід Т. Трофімов //Економіка. Фінанси. Право. – 2000. – № 11. – С. 29-30.
76. Трубич С. Ю. Формування системи соціального страхування / С. Ю. Трубич, В. Є. Швець //Фінанси України. – 2000. – № 2. – С. 10.
77. Фещук В. Пенсійна реформа в Україні: фінансово-правовий аспект / В. Фещук //Право України. – 2006. – № 9. – С. 94-96.
78. Харченко І. Питання пенсійного забезпечення державних службовців / І. Харченко //Право України. – 2005. – № 3. – С. 106-108.
79. Шклярська І. Реформа української системи пенсійного забезпечення на тлі пенсійних реформ інших країн / І. Шклярська // Вісник Пенсійного фонду України. – 2003. – № 8. – С. 10-11.
80. Юрій С.І. Соціальне страхування./ С. І. Юрій, М. П. Шаваріна, Н. В. Шаманська. – К.,2004. – 464 с.
81. Ярошенко І.С. Право соціального забезпечення: Навч. посіб. / І. С. Ярошенко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232с.
82. Яценко В. Повчальні уроки з Латинської Америки / В. Яценко //Вісник Пенсійного фонду України. – 2005. – № 11. – С. 18-19.

Інтернет ресурси

Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.kmu.gov.ua>

Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.mlsp.gov.ua>

Пенсійний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pension.kiev.ua> ; <http://www.pfu.gov.ua>

<http://www.pfu.gov.ua>

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua>

ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Конституційний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.ccu.gov.ua>

Вищий господарський суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.arbitr.gov.ua>

Верховний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>

Єдиний державний реєстр судової практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.reyestr.court.gov.ua>

БІБЛІОТЕКИ

Спілка юристів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.lawersunion.org.ua>

Асоціація правників України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.uba.kiev.ua>

Нотаріуси України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.notarius.com.ua>

Київський правовий клуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.lawclub.org.ua>

Національна бібліотека України ім. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>

Бібліотека Парламенту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.rada.kiev.ua/LIBRARY/index.htm>

Наукова бібліотека ім. М. Максимовича [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://library.univ.kiev.ua>

Gonzaga Law Library on Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://law.gonzaga.edu/library/ukraine.htm>

Ukrainian Resource Library (Sabre) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.sabre.org>

ВИДАВНИЦТВА

Юрінком Інтер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurincom.kiev.ua>

Юстиніан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>

ПЕРІОДИКА

Юридическая практика [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.yurpractika.com>

Юридичний вісник України (Юрінком Інтер) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.yurincom.kiev.ua/uvu>

Галицькі Контракти [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.kontrakty.com.ua>

Урядовий кур'єр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukcc.com.ua>

Офіційний вісник України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.gdo.kiev.ua>

Правоведение [Електронний ресурс]. – Режим доступу: **<http://pravoved.jurfak.spb.ru>**

Світ права (правовий інтернет часопис) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.worldoflaw.net>

ПРАВОВІ ПОШУКОВІ СИСТЕМИ

Законодавство на сервері Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: **<http://www.rada.gov.ua/laws/pravo/new>**

Законопроекти на сервері Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: **<http://www.rada.gov.ua/proza.htm>**

Нормативно-правова база на Урядовому порталі [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.kmu.gov.ua/z1/portal/templ?page=search>